

РОЗДІЛ V

КОМПАРАТИВНА ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378"191"(439)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-197-200

Кобаль Василь Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УГОРЩИНИ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: ГЕОГРАФІЧНО-РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті порушено проблему взаємозв'язку між регіональними особливостями розміщення соціальних інститутів вищої освіти Угорщини та доступністю вищої освіти для населення багатонаціональної країни на рубежі XIX-XX ст. у період входження Угорщини до складу Австро-Угорської імперії і до початку Першої світової війни. У процесі дослідження встановлено, що до Першої світової війни під впливом позитивних соціально-економічних процесів відбулися і зміни у системі вищої освіти країни, зокрема, у плані збільшення кількості закладів вищої освіти та їх розширення у географічно-регіональному аспекті, що значно покращило доступ населення до здобуття вищої освіти.

Ключові слова: університет, коледж, географія освіти, географія навчання, Будапешт, Клуж, мова навчання, мережа закладів вищої освіти, регіональне розташування.

Постановка проблеми. Дослідження в сфері вищої освіти є міждисциплінарною галуззю науки, яка охоплює не лише географічні і територіальні аспекти, а й демографію, педагогіку, статистику, соціологію та політологію. Дослідження вищої освіти є однією з найцікавіших галузей науки, оскільки окремі дослідники вивчають власне середовище діяльності. У процесі вивчення географічних аспектів вищої освіти як галузі науки доцільно конкретизувати поняття «географія вищої освіти». У вузькому значенні, на думку Янчо Томаша (Jancsó Tamás), географія вищої освіти – це дослідження з територіальної точки зору інституційної системи вищої освіти та її інфраструктури [1]. Для визначення цього поняття у більш широкому значенні необхідно конкретизувати трактування нами словосполучень «географія освіти» і «географія навчання».

Географія освіти розглядає просторовий розподіл закладів освіти і середню чисельність тих, хто навчається за роками навчання. Географія навчання вивчає заклади освіти крізь призму їх територіального розташування та функціонування взаємозв'язків освітньої інфраструктури [2]. Географію освіти можна розподілити на підструктурні компоненти в залежності від структури системи освіти країни. Так, в Україні можна виділити географію дошкільної освіти, географію загальної середньої освіти, географію позашкільної освіти, географію професійно-технічної освіти, географію дофахової вищої освіти, географію вищої освіти тощо. Разом з тим, географія освіти розглядається нами як частина географії послуг, яка є частиною соціальної географії.

Також слід зазначити, що різкого розмежування між поняттями географія освіти та географія навчання не можна робити. Зокрема, Жужанна М. Джазар (M. Császár Zsuzsanna) зазначає: «Географія освіти стосується, зокрема, освіти населення, географічних та просторових аспектів системи освіти та навчання. З територіальної точки зору вона вивчає взаємозв'язок між рівнем освіти, професійними потребами та рівнем розвитку певної галузі, рівнем навчання, освітньою інфраструктурою, доступністю освіти як послуги та ефективністю навчання» [3, с.10]. Як окремий напрямок вивчення освіти в межах географії з'явився в 1960-х роках. Становлення і розвиток географії освіти як дисципліни було започатковано Колін Брокком (Colin Brock) у 1996 році на Міжнародній конференції Європейського порівняльного педагогічного товариства (Európai Összehasonlító Pedagógiai Társaság). Саме в цей час актуалізується проблема «витоку мозків», оскільки було встановлено, що значна частина населення свідомо планувала продовжувати навчання в Європі, за межами Угорщини. А у Західній Європі у цей період відбувалося масове збільшення кількості закладів вищої освіти. Між різними європейськими країнами існували значні відмінності щодо географічного підходу

до планування та розміщення закладів вищої освіти, що пояснювалося головним чином політичними причинами [2].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Серед угорських дослідників є відносно невелика кількість розвідок щодо географічних аспектів розвитку вищої освіти країни. Серед них, Янчо Томаш (Jancsó Tamás) виділяє спільне дослідження кінця 70-их рр. XX ст. Центру педагогічних досліджень вищої освіти та Регіонального географічного відділення ELTE, в межах якого під керівництвом Бели Шарфалви (Sárfalvi Béla) і Йожефа Немеша Надя (Nemes Nagy József) було розпочато географічне вивчення угорської вищої освіти [4]. Це єдина робота, що конкретно розглядає територіальну нерівність в інституційній мережі вищої освіти Угорщини та кількість студентів до зміни радянського режиму.

В аспекті нашого дослідження доцільно також відзначити дослідження Каталін Форрей (Forray R. Katalin) – керівника відділу педагогічних наук Університету Печа, дослідниці вищої освіти [5; 6], Томаша Козьми (Kozma Tamás) – професора кафедри педагогічних наук Дебреценського університету [7; 8], у яких автори акцентують увагу на взаємозв'язку між вищою освітою і регіональними особливостями держави. Як історик, Андор Ладані (Ladányi Andor) [9; 10] вивчає структурні та кількісні характеристики мережі вищої освіти. Янош Рехніцер (Rechnitzer János) досліджує вплив закладів вищої освіти на регіональну соціальну структуру, відносини між регіоном та установами після соціально-політичних змін у державі [11; 12]. Також слід згадати дослідження Жужанни М. Чашар (M. Császár Zsuzsanna), чия робота з географічної освіти була опублікована в 2004 році [3], де, крім концептуальних визначень, детально розглядається лише територіальна нерівність державної освіти після зміни політичного режиму в Угорщині.

З-поміж останніх досліджень можна виділити докторську дисертацію Аттіли Сабо (Szabó Attila) [13], у якій досліджено просторову структуру мережі навчальних закладів періоду Хортистської Угорщини між 1920 і 1938 роками. Ця робота заслуговує на увагу, оскільки перші дослідження освітньої географії не розглядають цей період. Як видно з вищезазначеного, питання регіональних особливостей системи вищої освіти Угорщини до першої світової війни, після Тріанонського договору, під час і після Другої світової війни недостатньо вивчені. Янчо Томаш (Jancsó Tamás) зазначає, що в XX столітті переважали догматичні висловлювання угорських дослідників вищої освіти, про те, що мережа закладів вищої освіти Угорщини є структурованою з надмірним переважанням кількості закладів вищої освіти у Будапешті [1]. Тому, як зазначає автор, для того щоб більш об'єктивно вивчити досліджуване питання необхідно охопити

дослідженням більш тривалий період, щоб тимчасові зміни структурних характеристик були вивчені більш детально, комплексно.

Мета статті: вивчення особливостей і причини географічно-регіонального аспекту структурування закладів вищої освіти Угорщини до Першої світової війни.

Результати дослідження. На законодавчій базі 1848 року, політичний – Компромісу 1867 року, економічний – промислова революція, Угорщина, хоч і із запізненням, але перейшла із слаборозвиненої аграрної країни у аграрно-промислову державу. На рубежі XIX–XX ст. угорська вища освіта ще відставала у своєму розвитку у порівнянні з країнами західної Європи, але період перебування Угорщини у складі дуалістичної держави, аж до Першої світової війни, вважається періодом розквіту країни. Індустріалізація активізувала процес урбанізації. Саме в цей період Будапешт стає столицею Угорщини, а угорська мова – державною мовою (1867 р.). Ці зміни позитивно вплинули і на досліджувані нами тенденції щодо розвитку системи вищої освіти.

Заклади вищої освіти на початку XX століття були розділені на три великі групи, а саме: університети, юридичні академії (або юридичні коледжі) і теологічні (богословські) коледжі. У 1900 році Угорщина мала практично два великі центри вищої освіти – Будапешт та Клуж. У цих двох населених пунктах існували три заклади вищої освіти: Угорський Королівський університет у Будапешті, Угорський Королівський університет у Клужі та Королівський університет прикладних наук ім. Йозефа [14]. Крім університетів, в країні існувало три королівські (в Кошицях, Ораді і Братиславі) та сім конфесійних юридичних академії (в Егері, Печі, Прешові, Дебрецені, Кечкеметі, Марамарошсегеті і Шарошпотоці), у яких підготовка юристів здійснювалася на низькому рівні. Але значна кількість юридичних академії на теперішній території країни, як і раніше, залишалися головним центром вищої освіти, а деякі з них пізніше стали основою кількох сучасних інституцій вищої освіти [15].

Важливою частиною інституційної мережі закладів вищої освіти були коледжі богослов'я різних конфесій. У 1910 році таких

- - Технічний університет
- - Університет
- - Королівська юридична академія
- - Конфесійна юридична академія
- - Богословський коледж

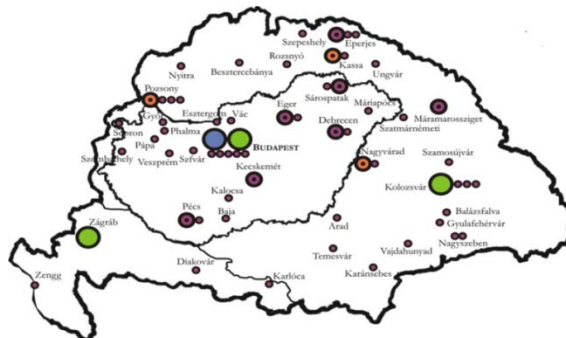

Рис. 1. Мережа закладів вищої освіти Угорщини у 1910 році [15; 17]

З початку XX століття до початку Першої світової війни кількість студентів у закладах вищої освіти постійно збільшувалася. Так, за даними Статистичних щорічників Угорщини з 1900 по 1914 рік кількість студентів збільшилася з 11 560 до 16 958 відповідно (на 44%). Збільшення попиту на вищу освіту пов'язане, перш за все, з економічним та соціальним зростанням, а також з демографічним вибухом наприкінці XIX ст. Позитивним також є те, що це зростання в основному торкнулося університетів, де кількість працівників збільшилася з 8 528 до 13 126 (на 54%). Кількість

закладів було 46, але в них навчалося лише 10–15% студентів, їх середня кількість становила 45, і лише 150 студентів відвідували найбільшу установу – Дебреценський реформатський інститут (до 1923 р.). Крім цього, згідно зі статистичними даними про вищу освіту, існувала гірничо-лісова академія (м. Банська-Штьявниця), реорганізована в коледж у 1904 р., чотири економічні академії і Будапештське училище образотворчих мистецтв [15].

У нашому дослідженні ми не ставили собі за мету здійснити детальний аналіз структури навчання. Але аналіз статистичних даних цього періоду свідчить про те, що освіта на університетському рівні відповідала європейським стандартам якості того часу лише в окремих галузях освіти (інженер, лікар). Через велику кількість студентів (47% студентів у 1910 році) та недоліки в організації освітнього процесу, неналежне забезпечення кадрами рівень підготовки юристів, як вже зазначалося вище, був на низькому рівні. Незважаючи на те, що територіально, кількість закладів вищої освіти, де готували юристів, постійно зменшувалася, але більшість студентів навчалися у них, тому що престиж юридичної освіти був високим у суспільстві, а навчання, як правило, було на низькому рівні, що полегшувало вступ та отримання юридичної освіти [16].

У Хорвато-Сербському регіоні головним закладом вищої освіти був Королівський університет у м. Загреб. Чисельність студентів у ньому до Першої світової війни коливалась біля тисячі осіб. Навчання велося хорватською та латинською мовами. Цей університет був центром хорватської науки. У 1905 році в університеті навчалося 879 хорватських, 188 сербських і лише дев'ять німецьких і чотири угорських носії мови, що свідчить про регіонально-географічну спрямованість розподілу студентів відповідно до їх рідної мови. Крім університету, в цьому регіоні були ще три інші коледжі: два невеликі хорватські римо-католицькі у містах Зенг (Zengg) і Діяковар (Diakovár), а також більший православний сербський у географічно-історичному регіоні Сремські Карловці (szerémségi Karlovcán). Мережа закладів вищої освіти Угорщини станом на 1910 рік подано на рис. 1.

студентів у юридичних академіях збільшилася лише на 4%, а в конфесійних та богословських закладах вищої освіти – на 26%, що свідчить про розширення та урізноманітнення структури системи вищої освіти [15]. Початок XX ст. характеризувався збереженням нерівномірності регіонального розподілу студентів закладів вищої освіти Угорщини: у 1900 році 63% студентів навчалися у двох закладах вищої освіти Будапешта. Також приблизно 10% всіх студентів конфесійних та богословських університетів і коледжів відвідували чотири заклади вищої освіти вищезазначеного типу в

Будапешті. Тому частка студентів у Будапешті становила на 1-1,5% більше усіх студентів інших закладів вищої освіти Угорщини [15].

У 1905 році частка студентів, що навчалися у закладах вищої освіти Будапешта знизилася з 63% до 55%, у зв'язку з активним розвитком університету у місті Клуж. Однак у середині десятиліття процес активного розвитку закладу вищої освіти зупинився. І Будапешт знову повертає собі статус міста-лідера вищої освіти, і в 1914 році частка студентів у Будапешті досягла 65%. У 1914 році в Угорському університеті Будапешта навчалось 8 185 студентів. Він був одним із найбільших університетів Європи. Враховуючи те, що населення країни того часу перевищувало 18 млн. осіб, а в Будапешті проживало близько 880 тис., то його частка у вищій освіті країни була найвищою у ХХ ст. До 1910-х років географічно-територіальна ситуація щодо розташування закладів вищої освіти істотно не змінилася. У зв'язку зі значним зростанням кількості студентів, потреба у створенні нових університетів поставала досить гостро. Вивчалися питання щодо створення закладів вищої освіти в містах Дебрецен, Печ, Братислава, Сегед. У 1912 році було прийнято рішення про створення одночасно двох

університетів в Дебрецені та Братиславі, в яких навчання почалося у 1914/15 навчальному році [16].

Висновки і перспективи подальших досліджень. До першої світової війни під впливом позитивних соціально-економічних процесів відбулися і зміни в системі вищої освіти країни, зокрема, в плані збільшення кількості закладів вищої освіти та їх розширення у географічно-регіональному аспекті, що значно збільшувало доступність громадян до здобуття вищої освіти. Важливо також зазначити, що у зв'язку з цим, доступність до вищої освіти для багатонаціонального угорської меншини Австро-Угорщини на рубежі століть значною покращилася. Адже, крім університетів та інших типів закладів вищої освіти, в Будапешті, функціонували університети в містах Загреб, Клуж, Дебрецен та Братислава. Але розпад монархії після Першої світової війни та наступний Трианонський мирний договір призупинили цей процес. У подальших дослідженнях ми зупинимось на аналізі географічно-регіональної структури змін у системі вищої освіти Угорщини між двома світовими війнами.

Список використаних джерел

1. Jancsó T. (2013): A magyar felsőoktatás 1900-tól 1945-ig [Elektronikus erőforrás]. - Hozzáférési mód : https://jancsotamasgondolkodik.blog.hu/2013/08/04/magyar_felsooktatasi_1900-tol_1945-ig.
2. Telbisz E. (2006): A képzés és képzettség magyarországi térszerkezetének jellemzése számítástechnikai módszerekkel / Diplomamunka, ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet, Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
3. M. Császár Zs. (2004): Magyarország oktatásföldrajza. Pro Pannonia Kiadói alapítvány, Pécs.
4. Nemes Nagy J. (1980): A magyar felsőoktatás területi szerkezetének főbb jellemzői és fejlődési tendenciái a hetvenes években. In: Nemes N. J. (szerk): Tanulmányok a felsőoktatás köréből - A felsőoktatás területi kapcsolatai. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest.
5. Forray R. K., Híves T. (2003): A leszakadás regionális dimenziói. Kutatás közben, 240 p.
6. Forray R. K. – Híves T. (2005): Regionalitás és felsőoktatás – Professzorok háza Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
7. Kozma T. (1982): Az oktatási rendszer fejlesztésének eltérő területi lehetőségei Magyarországon –Tervezéshez kapcsolódó kutatások 57.; Oktatáskutató Intézet, Budapest.
8. Kozma T. (1990): A felsőoktatás fejlesztése: Regionális megközelítés - Kutatás közben sorozat 133; Oktatáskutató Intézet, Budapest.
9. Ladányi A. (1999): A magyar felsőoktatás a 20. században. Akadémiai Kiadó, Budapest.
10. Ladányi A. (2000): Klebelsberg felsőoktatási politikája. Argumentum Kiadó, Budapest.
11. Rechnitzer J. (2005): Tudás, regionális fejlődés és felsőoktatás – Ünnepi Dolgozatok, 15 éves a győri közgazdászképzés, Győr
12. Rechnitzer J. (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. Educatio folyóirat, 1., 50-63 p.
13. Szabó A. (2010): Magyarország oktatási intézményhálózatának térbeli struktúrája a Horthy-korszakban. PhD értekezés Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs.
14. Ladányi A. (1969): A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest.
15. Jancsó T. (2010): A magyarországi felsőoktatási intézmények területi és hallgatói létszámalakulása – különös tekintettel az 1989 utáni időszakra. Diplomamunka ELTE TTK Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest.
16. Ladányi A. (1999): A magyar felsőoktatás a 20. században. Akadémiai Kiadó, Budapest.

References

1. Jancsó, T. 2013. *A magyar felsőoktatás 1900-tól 1945-ig* [Hungarian Higher Education from 1900 to 1945] [Elektronikus erőforrás]. – Hozzáférési mód : https://jancsotamasgondolkodik.blog.hu/2013/08/04/magyar_felsooktatasi_1900-tol_1945-ig.
2. Telbisz, E. 2006. *A képzés és képzettség magyarországi térszerkezetének jellemzése számítástechnikai módszerekkel* [Characterization of the Hungarian spatial structure of education and training with computer methods]. Diplomamunka, ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet, Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
3. M. Császár Zs. 2004. *Magyarország oktatásföldrajza* [Hungary's Geography of Education]. Pro Pannonia Kiadói alapítvány, Pécs.
4. Nemes Nagy J. 1980. *A magyar felsőoktatás területi szerkezetének főbb jellemzői és fejlődési tendenciái a hetvenes években* [The main features and trends of the territorial structure of Hungarian higher education in the seventies]. In: Nemes N.J. (szerk): *Tanulmányok a felsőoktatás köréből. A felsőoktatás területi kapcsolatai*. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest.
5. Forray, R. K., Híves, T. 2003. *A leszakadás regionális dimenziói* [Regional dimensions of retreat]. Kutatás közben, 240 p.
6. Forray, R. K. – Híves, T. 2005. *Regionalitás és felsőoktatás* [Regionality and Higher Education] – Professzorok háza Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest.
7. Kozma, T. 1982. *Az oktatási rendszer fejlesztésének eltérő területi lehetőségei Magyarországon* [Different territorial possibilities for the development of the education system in Hungary]. Tervezéshez kapcsolódó kutatások 57 p.; Oktatáskutató Intézet, Budapest.
8. Kozma, T. 1990. *A felsőoktatás fejlesztése: Regionális megközelítés* [Developing Higher Education: a regional approach]. Kutatás közben sorozat 133 p.; Oktatáskutató Intézet, Budapest.
9. Ladányi, A. 1999. *A magyar felsőoktatás a 20. században* [Hungarian higher education in the 20th century]. Akadémiai Kiadó, Budapest.
10. Ladányi, A. 2000. *Klebelsberg felsőoktatási politikája* [Klebelsberg's Higher Education Policy]. Argumentum Kiadó, Budapest.
11. Rechnitzer, J. 2005. *Tudás, regionális fejlődés és felsőoktatás* [Knowledge, regional development and higher education] – Ünnepi Dolgozatok, 15 éves a győri közgazdászképzés, Győr.
12. Rechnitzer, J. 2009. *A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel* [Changing the spatial structure of higher education and its relationship with regional structure]. Educatio folyóirat, 1., 50-63 p.

13. Szabó, A. 2010. Magyarország oktatási intézményhálózatának térbeli struktúrája a Horthy-korszakban [Spatial structure of Hungary's educational institution network in the Horthy era]. PhD értekezés Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs.
14. Ladányi, A. 1969. A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében [Higher education in Hungary in the second half of the era of dualism]. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest.
15. Jancsó, T. 2010. A magyarországi felsőoktatási intézmények területi és hallgatói létszámalakulása – különös tekintettel az 1989 utáni időszakra [Territorial and Student Staff Development in Higher Education Institutions in Hungary - Particularly after 1989]. Diplomamunka ELTE TTK Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest.
16. Ladányi, A. 1999. A magyar felsőoktatás a 20. században [Hungarian higher education in the 20th century]. Akadémiai Kiadó, Budapest.

В статті затронута проблема взаємозв'язку між регіональними особливостями розміщення соціальних інститутів вищої освіти Венгрії та доступністю вищої освіти для населення багатонаціональної країни на рубежі XIX-XX вв. в період входження Венгрії в склад Австро-Угорської імперії та до початку Першої світової війни. В процесі дослідження встановлено, що до Першої світової війни під впливом позитивних соціально-економічних процесів відбулися зміни в системі вищої освіти країни.

Ключові слова: університет, коледж, географія освіти, географія навчання, Будапешт, Клуж, мова навчання, мережа вищих навчальних закладів, регіональне розміщення.

The article deals with the problem of the relationship between the regional features of the placement of social institutions in Hungary and the availability of higher education for the population of a multinational country at the turn of the XIX-XX centuries in the period of the entry of Hungary into the Austro-Hungarian Empire and before the start of the First World War. Therefore, the purpose of the article is to study the peculiarities and causes of the geographic-regional aspect of the structure of Hungarian higher education institutions prior to the First World War. The research was conducted by analyzing scientific sources, statistical data on the number of institutions of higher education, the number of students studying in them and certain aspects of their nationality, the most popular specialties, language of instruction. By comparing the data obtained with the peculiarities of social and economic processes in society until 1914, the conclusions were formulated. Institutions of higher education in the early twentieth century were divided into three large groups, namely, universities, law academies (or law colleges) and theological (theological) college. In 1900, Hungary had almost two large centers of higher education – Budapest and Cluj, where there were three institutions of higher education. In addition to universities, there were royal and religious law academies in the country, in which the training of lawyers was carried out at a low level; there were other types of higher education institutions, but the number of students in them was insignificant. At the Royal University in the city of Zagreb (Croatian-Serbian region of Hungary) up to the First World War, about a thousand people studied). The analysis of the nationality of students of this university points to the regional-geographical orientation of the distribution of students according to their native language. From the beginning of the twentieth century to the beginning of the First World War, the number of students in institutions of higher education constantly increased, due to economic and social growth, as well as a demographic explosion at the end of the XIX century. However, the beginning of the twentieth century, was characterized by the preservation of the uneven regional distribution of students in Hungarian higher education institutions: in 1900, 63% of students studied in two institutions of higher education in Budapest. The situation changed in 1912, when two universities were opened in Debrecen and Bratislava.

Key words: university, college, geography of education, geography of education, Budapest, Cluj, language of instruction, network of higher educational institutions, regional location.

УДК 37.011(73)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-200-203

Козубовська Ірина Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Козубовський Ростислав Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мигалина Зоряна Іванівна,
аспірант;

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ США

У статті розглядаються питання організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-мігрантами в початковій школі США з метою попередження девіацій. Наголошується на важливій ролі школи як інституту соціалізації в профілактичній роботі, зокрема, створенні толерантного освітнього середовища для дітей-мігрантів. Розкриваються особливості компенсаторного навчання в початковій школі.

Ключові слова: діти-мігранти, девіації, профілактика, початкова школа, США.

Постановка проблеми. Проблема девіантної поведінки була об'єктом наукових досліджень, починаючи ще з часів античності, проте сьогодні інтерес до неї зростає, оскільки впродовж останніх десятиріч девіантні прояви набули значного поширення, в тому числі й серед неповнолітніх, включаючи учнів молодшого шкільного віку. Розповсюджуються нові види девіантних проявів серед неповнолітніх (рекет, розбійні напади, торгівля наркотиками, «кібербулінг»).

Девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства.

Зауважимо, що сьогодні спостерігається зростання девіантних проявів серед неповнолітніх внаслідок міграційних процесів, які набули з другої половини кінця XX століття глобальних масштабів, охопивши всі континенти планети, соціальні верстви і групи суспільства, різні сфери суспільної життєдіяльності.

Міграція – від латинського «migratio» – переселення, переміщення населення, яке може відбуватися в межах однієї країни (внутрішня міграція) або з однієї країни в іншу (зовнішня міграція). Що стосується України, тут більш відчутною є внутрішня міграція, зв'язана з воєнними діями на сході країни. Оскільки активні міграційні процеси в Україні почалися порівняно недавно, доцільним є вивчення зарубіжного досвіду роботи з мігрантами.